

ПРАВНИ АСПЕКТИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ И ФУНКЦИОНИСАЊА ЕВРОПСКЕ СВЕМИРСKE АГЕНЦИЈЕ

Младен Р. Тишма*

Министарство одбране Републике Србије,
Универзитет одбране у Београду, Војно дело

У чланку се разматрају правни аспекти устројства Европске свемирске агенције и њеног функционисања из угла сопственог аутономног права и међународног јавног права. Представљени су и анализирани основни правни акти на којима се заснива рад Европске свемирске агенције, превасходно на Конвенцији о оснивању Европске свемирске агенције од 30. маја 1975. године, као основном извору аутономног права те регионалне специјализоване међународне организације. Следи приказ компетенција Агенције и устројство њених органа. Као посебно значајном питању, пажња је посвећена и финансирању ЕСА. У посебном поглављу размотрен је и положај Агенције са становишта релевантних међународних уговора који конституишу космичко право као грану позитивног међународног јавног права, како у погледу установљења саме организације, тако и у погледу обављања делатности у космосу.

Кључне речи: *Европска свемирска агенција, астронаутика, космичко право, људске активности у свемиру, свемирски програм, међународно јавно право, васиона, међународне организације*

Увод

Епохални догађај у историји цивилизације, који се збио 4. октобра 1957. године, значио је остварење снова многих „лудака“ који су кроз миленијуме маштали да се човек отисне пут небеских висина у сусрет Богу. Истовремено, Спутњиков лет означио је велики напредак дотадашње науке и технике, али и показао њихов убрзани развој кроз деценије које су уследиле. Тај општељудски напредак пропраћен је на свим пољима човековог деловања – од филозофије и књижевног стваралаштва до ратне вештине и правних наука. Можда су управо последње две, с правом или не, заузеле примарно место у трци Сједињених Америчких Држава и Совјетског Савеза за примат на Земљи и у васиони.

И друге земље крећу у трку, у покушају да сустигну две водеће државе у истраживању космичког простора, па се тако и у неким европским земљама јављају идеје, па

* Спољни сарадник часописа *Војно дело* и самостални истраживач.

и конкретни предлози ради удруживања снага и средстава ради постизања истог циља – уласка у елитни клуб истраживања васионе. Коначно, поједине државе западне Европе одлучују се, у првој половини шездесетих година прошлог века, да образују две регионалне специјализоване организације у области истраживања свемира – Европску организацију за развој и конструисање лансера космоплана (*European Organisation for Development and Construction of Space Vehicle Launchers*), а затим и Европску организацију за свемирско истраживања (*European Space Research Organisation / Conseil Européen de Recherche Spatiale*) Ипак, међународни споразуми којима су конституисане те две организације, према ставу теорије, немају *ratio legis* у стварању нових правних прописа о понашању у васиони, те стога немају ни правну природу легислативних уговора. [1] Поред тога, у домаћој литератури може се наћи став да су те организације пружале много боље услове у погледу доступности и примене технолошких проналазака, информација и патената, него што је то случај са нпр. ИНТЕРСАТ-ом. [1] Ипак, бројни проблеми у функционисању довешће до спајања тих организација и настанка Европске свемирске агенције (*European Space Agency – ESA*).

Ступањем на снагу Конвенције о свом оснивању, 1980. године Европска свемирска агенција преузела је, као правни следбеник, права и обавезе Европске организације за свемирско истраживања и Европске организације за развој и конструисање лансера космоплана, што је и предвиђено чланом XIX тог акта. [2]

Сведоци смо да Европска свемирска агенција данас преузима вођство у истраживању космоса. Једна алуминијумска кутија димензија 2,8 са 2,1 са 2 метра, опремљена са два соларна панела размахом 32 метра, укупне масе три тоне, под именом „Розета“ (*Rosetta*) после десетогодишњег¹ путовања у сусрет комети 65П/Чурјумов-Герасименко² направила је још један историјски „корак од седам миља“ у човековом откривању тајни васионе, када се 12. новембра 2014. године њен модул, назван „Филе“ (*Philae*), масе свега стотину килограма и величине једне веш-машине, по први пут у историји космонаутичких истраживања, спустио на површину комете. [3]

Конвенција о оснивању Европске свемирске агенције

Конвенцију о оснивању Европске свемирске агенције потписале су, 30. маја 1975. године у Паризу, Савезна Република Немачка (Западна Немачка), Француска, Велика Британија, Белгија, Холандија, Шпанија, Шведска, Данска, Италија и Швајцарска, док је Ирска то учинила 31. децембра исте године. Затим је уследио поступак ратификације у земљама уговорницама, тако да је Конвенција ступила на снагу 30. октобра 1980. године, када је Француска предала ратификационе исправе као десета држава која је потврдила Конвенцију. Након ступања на снагу, Влада Француске Републике извршила је члан XXVI Конвенције, у складу са одредбама

¹ „Розета“ је лансирана 2. марта 2004. године ракетом „аријана 5“ (*Ariane 5*). Иначе, првобитно је било планирано да буде лансирана годину дана раније, односно 2003. године ради истраживања комете 46П/Виртанен, али је због отказа ракете-носача мисија одложена и касније редефинисана. [3]

² Названа по совјетским астрономима Климу Чурјумову и Светлани Герасименко који су је открили 1969. године.

члана 102. Повеље Уједињених нација,³ регистровавши Конвенцију код Секретаријата Уједињених нација. Аустрија и Норвешка приступиле су Конвенцији 30. децембра 1986. године, Финска је то учинила 1. јануара 1995. године, а Грчка и Луксембург током 2005. године. Од бивших комунистичких држава, Конвенцију је прва ратификовала Чешка Република, која је ратификационе инструменте предала 2008. године, док су Румунија и Пољска то учиниле 2011, односно 2012. године. [4]

У међувремену, Конвенција је доживела и неколико корекција које су се већином тичале одредаба садржаних у анексима. Измене и допуне усвајане су 20. октобра 1995. године, 15. новембра 2001. године, 22. јуна 2005. године и 10. јуна 2009. године, а прецизнији текст Конвенције утврђен је према стању права на дан 1. јануара 2010. године.

Конвенција се састоји од преамбуле и нормативног дела који сачињава двадесет шест релативно дугих чланова, чему треба придодати и пет анекса који, према члану XX став 1. Конвенције, чине њен саставни део.

Други нормативни акти Агенције

Поред Конвенције као конститутивног акта на основу којег функционише та европска организација, постоји и низ других општих правних аката који разрађују ипак штуре и начелне одредбе Конвенције и ближе уређују њен рад и правне односе у оквиру Агенције.

Свакако најважнији акт после Конвенције представља пословник којим се уређује рад Савета као једног од два основна органа Агенције. Пословник о раду Савета Европске свемирске агенције донесен је на седмом заседању Савета, одржаном 10. и 11. маја 1976. године, а измењен је и допуњен на 29. заседању које је одржано крајем фебруара 1979. године. Правнотехнички посматрано, Пословник представља врло кратак нормативни текст од свега двадесет и пет параграфа (тзв. правила – *rules*), а његов прилог, односно анекс, представља и Резолуција број 8, којом је уређена употреба језика у раду Агенције. [5]

Поред Анекса II Конвенције, за финансијске аспекте пословања Европске свемирске агенције важан извор су и Финансијски прописи ЕСА (*ESA Financial Regulations*).⁴ Важећи Финансијски прописи ЕСА усвојени су 19. новембра 2012. године, а ступили су на правну снагу 1. јануара наредне године, стављајући ван снаге Финансијске прописе од 25. јануара 2010. године и Ценовне прописе од 12. јануара 2011. године. Финансијски прописи представљају правни основ финансијског оквира Агенције, укључујући и финансијску контролу, рачуноводство, унутрашњу и спољну ревизију, управљање трошковима и благајном. Поред тога, кроз педесет три члана,

³ Поменутом одредбом највишег правног акта светске организације одређено је да сваки међународни уговор који закључи нека од чланица ОУН мора бити неодложно регистрован у Секретаријату ОУН који затим уговор мора прописно и да објави. У противном, ставом 2. истог члана прописано је да ниједна уговорна страна не може да се позива на одредбе таквог, нерегистрованог уговора, односно споразума. Видети: Закон о Повељи Уједињених нација („Службени лист ДФЈ”, број 69/1945, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 2/1965 и „Службени лист СФРЈ – Додатак: Међународни уговори и други споразуми”, број 12/1966)

⁴ Иако би ближи (буквалан) превод био Финансијске уредбе, с обзиром на то да је правни појам *уредбе* везан за легислативна овлашћења претежног носиоца извршне власти једне државе, а да ЕСА представља специјализовану међународну организацију суверених држава, одлучили смо се за генерични појам *прописи*.

сврстаних у дванаест поглавља, регулисано је и вишегодишње планирање, употреба постројења и средстава Агенције, извештаји и др. У три анекса, уз основни акт, дате су дефиниције појмова, састав и делокруг Ревизорске комисије, те списак финансијских докумената који се подносе Савету и њему потчињеним телима. [6]

Област набавки Агенције ближе је уређена Прописима ЕСА о набавкама и пратећим упутствима за њихово спровођење. Поменути акт усвојен је 8. јуна 2011. године, а ступио је на снагу 18. јула исте године, чиме су свеобухватно реформисане аутономне норме Агенције из ове области, односно престао да важи акт од 17. децембра 2008. године. Ради се о прилично детаљном правном акту, о чему говори и чињеница да је нормативна материја изложена на читавих 305 страна А4 формата. [7]

С обзиром на област деловања, важан нормативни оквир постављају и Безбедносни прописи који су у важећој верзији на снази од почетка 2012. године. Акт утврђује устројство органа безбедности и уређује физичку безбедност, управљање поверљивим подацима, личну безбедност, поверљиве информације у системима комуникације и обавештавања, затим индустријску безбедност, континуитет пословања и опоравка од ванредних ситуација, размену поверљивих информација са трећим државама, односно међународним организацијама. Коначно, истим актом уређена су и питања у случају нарушавања безбедности и повреде тајности поверљивих података. Саставни део чини шест анекса. [8]

Додатна арбитражна правила, донесена средином децембра 1984. године, представљају, уз члан XVII Конвенције, допунски извор арбитражног поступка и разраду поменуте норме оснивачког акта Агенције. По одредбама ових аката поступа се у арбитражним процедурама између држава чланица међусобно или држава чланица и Агенције у случају када спорове није могуће решити кроз органе ЕСА, пре свих Савета Агенције. [9]

Функцију општих услова пословања има акт под називом Генералне клаузуле и услови за уговоре са ЕСА (*General Clauses and Conditions for ESA Contracts*), којим се уређују уговорни и са њима повезани односи облигационоправног карактера, укључујући и област интелектуалне својине. Ступањем на снагу тренутно важећег акта престао је да важи онај из 2010. године. [10]

Део нормативног устројства Европске свемирске агенције чине и Правила о информацијама, подацима и интелектуалној својини којима се уређује приступ информацијама и подацима до којих у вршењу својих послова, пре свега, научних истраживања долази Агенција, те њихова заштита на пољу права интелектуалне својине. [11]

Поред наведених, регулативу ове организације чини и низ других аката, попут прописа којима се уређује положај службеника, разних пословника о раду и др.

Делокруг рада Агенције

Област деловања Европске свемирске агенције може се, у највећем делу, сагледати кроз анализу одредаба Конвенције, којима је утврђена сврха њеног оснивања, те оним нормама истог акта којима су уређене активности и програми ове организације. Другим речима, треба приказати основна решења чланова II и V Конвенције.

Смисао, односно сврха образовања Европске свемирске агенције, као јединствене организације за космичка истраживања западноевропских земаља, одређена сагласношћу воља држава чланица кроз Конвенцију, састоји се у остваривању и промовисању, како се наглашава, искључиво мирољубиве сарадње европских држава у истраживањима космичког простора, астронаутичкој техници и технологији и њиховој примени у свемиру, са посебним нагласком на примену у научне сврхе и за оперативну примену. Овако постављена сврха организације остварује се кроз осмишљавање и спровођење дугорочне европске космичке политике, препрекама државама чланицама у погледу постављања циљева у свемиру и концентрисања политика земаља, имајући у виду друге међународне и националне организације, затим кроз постављање и остваривање космичких активности и програма, те усаглашавање заједничког и националних планова у јединствен програм, посебно када су у питању вештачки сателити и, с тим у вези, развој једне кохерентне индустријске политике, како на националном, тако и на заједничком нивоу. [2]

Конвенција путем свог члана V, као најзначајнији елемент тако постављене намене Европске свемирске агенције, разрађује активности и програме, а на ову одредбу надовезује се и анекс III.

Органи управљања Европске свемирске агенције

Конвенција о оснивању Европске свемирске агенције у члану X постулира постојање два органа Агенције – Савета и директора, коме у раду помаже и особље (тзв. штаб).

Савет Европске свемирске агенције, према члану XI став 1. Конвенције, састоји се од представника држава чланица, а састав је ближе одређен Пословником Савета ЕСА који у параграфу 1. предвиђа да се Савет састаје у два „нивоа” – делегатски и министарски (параграф 1. став 1. Пословника). Када је у питању делегатски састав Савета, начелно правило (што би значило да се може и одступити од њега) јесте да држава чланица не може имати више од два делегата у Савету (став 2. истог параграфа Пословника). [5] Радом Савета руководи председавајући који се, заједно са потпредседавајућим,⁵ бира на две године, а реизбор је ограничен на још годину дана. Улога председавајућег није само протоколарног карактера с обзиром на то да је, поред уобичајених послова за такву функцију какви су припрема и вођење седница Савета, припремање одлука и сличне активности, задужен и за одржавање везе са државама чланицама и саветовање генералног директора у периодима између седница Савета. Поред потпредседавајућег, у послу председавајућем Савета, посебно када је реч о припремама састанака, помаже и биро чији састав одређује Савет ЕСА. Међутим, када се Савет ЕСА састаје на министарском нивоу, такав састанак, према члану XI став 4. Конвенције, води председавајући који се бира за ту прилику. Нови председавајући, који поред овлашћења у погледу седнице на којој председава, има и надлежност заказивања следећег састанка Савета. Свака држава чланица у Савету има један глас (члан XI став 6. тачка а. Конвенције) с

⁵ Пословник о раду Савета ЕСА у параграфу 5. став 1. предвиђа два потпредседавајућа. [5]

тим да се право гласа ускраћује у случају да одређена држава не учествује у програму који је предмет расправе и одлучивања, односно ако није испунила своје финансијске обавезе. У надлежност Савета, *inter alia*, спадају следећа питања: одлучивање о активностима и програмима ЕСА, утврђивање петогодишњег плана рада Агенције, средстава потребних за његово спровођење, као и надзор и анализа остваривања плана, затим дефинисање политике Агенције, усвајање и упућивање препорука државама чланицама, одређивање приоритета и праваца развоја, усвајање годишњег плана рада организације, усвајање годишњег буџета Агенције и програмских буџета, те надзор над њиховим трошењем, усвајање прописа и општих аката, одлучивање о аранжманима у вези са гашењем чланства неке државе чланице, као и друга питања одређена или предвиђена Конвенцијом. [2]

Други кључни орган који руководи Европском свемирском агенцијом јесте генерални директор, кога двотрећинском већином, именује и разрешава Савет ЕСА (члан XII став 1. тачка а. Конвенције). Конвенција изреком генералног директора дефинише као главног извршног функционера и правног („статутарног“) заступника Агенције. У вршењу дужности, генералном директору помаже и потребан број научног, техничког и административног особља, које он сматра потребним с тим да се њихово бројно стање мора кретати у оквирима које је прописао Савет. Ипак, када је реч о вишим службеничким положајима, послове именовања и разрешења врши непосредно Савет Агенције. Конвенција у ставу 4. истог члана прописује да генерални директор и његово особље морају поштовати међународни карактер положаја, другим речима, не смеју тражити нити примати никакве инструкције од држава чланица или страних власти. [2]

Финансијска аутономија Агенције

Финансирање Европске свемирске агенције представља дужност држава учесница, у смислу члана I став 3. Конвенције, а регулисано је одредбама члана XIII које су ближе разрађене у Анексу II Конвенције. Свака држава чланица дужна је да финансијски допринесе покривању трошкова активности и програма одређених чланом V став 1. тачка а., односно раније поменутих основних активности као што су образовање, документовање, израда студија, затим разрада и извршавање научних програма, прикупљања и дистрибуирања информација, хармонизација националних и других програма, те одржавање редовних контаката са корисницима космичке технике. Поред тога, све државе чланице Агенције дужне су да сразмерно учествују у укупним трошковима организације, а у складу са одређеним уделом у трошковима. Ове уделе свих земаља учесница утврђује Савет двотрећинском већином свих држава сваке три године или, пак, у свако доба под условом да се о томе постигне консензус свих уговорница.

Удео се одређује према просечном националном дохотку сваке земље за последње три године за које постоје одговарајући статистички подаци. При том, примењена статистика мора бити једнообразна, што је ближе уређено Финансијским прописима Агенције. Конвенција поставља извесна ограничења у том погледу, па тако ниједна држава уговорница не може бити обавезана да плати допринос који

премашује двадесет пет процената укупног износа доприноса за покривање трошкова (члан XIII став 1. тачка а. Конвенције). Даље, савет може двотрећинском већином свих земаља појединој држави чланици смањити удео, при чему таква одлука мора бити временски ограничена и резултат узимања у обзир ванредних околности у којима се налази одређена земља. Конвенција *exempli causa* наводи случај када је годишњи доходак *per capita* неке чланице мањи од износа удела који је одредио Савет.

Поред тог обавезног учешћа у финансирању расхода, свака држава чланица финансира и опционе програме у смислу члана V став 1. тачка б. Конвенције, осим ако није дала формалну изјаву да није заинтересована за учешће у конкретном програму, те стога није учествовала ни у настанку трошкова. Одређивање удела врши се по истим критеријумима и идентичном поступку као и у случају обавезног финансирања, с тим да износ доприноса сваке државе мора бити најмање двадесет пет процената од њеног удела у финансирању обавезних послова, при чему државе које учествују у дотичном програму могу одлучити и другачије приликом његовог усвајања, односно током спровођења тог програма.

Државе које нису билеговорнице Конвенције о оснивању Европске организације за свемирска истраживања, односно Конвенције о оснивању за развој и конструисање лансера космоплана, а приступе Конвенцији, односно постану чланице ЕСА, дужне су, према ставу 5. истог члана, да изврше посебно плаћање одређено у вези са тренутном вредношћу средстава ЕСА, при чему износ одређује Савет двотрећинском већином земаља учесница, а та средства могу се, осим ако Савет истом већином не одлучи другачије, употребити за смањење удела постојећих чланица.

Конвенција, помало необичајено за међународноправне акте, утврђује и могућност пријема поклона и легата Агенцији. Пријем врши генерални директор, у складу са смерницама Савета, под условом да поклон или легат није условљен било каквим условом неслагасним са сврхом Агенције (члан XIII став 6. Конвенције). [2]

Приступање Конвенцији и чланство у ЕСА

Конвенција о оснивању Европске свемирске агенције отворена је за приступање трећим државама, а тиме и за њихово чланство у овој организацији. Питање приступања треће државе уређено је у члану XXII Конвенције, којим је прописано да јој, после њеног ступања на снагу, може приступити било која држава, након одлуке Савета Агенције која је донесена једногласношћу свих постојећих држава чланица (став 1. истог члана). Свака земља која жели да приступи Конвенцији о томе нотификује (обавештава) генералног директора Агенције, који затим обавештава државе чланице о поднетом захтеву најмање три месеца пре него што се он достави Савету на разматрање и одлучивање. Успешан поступак приступања нове државе формално се завршава предајом ратификационих исправа Влади Француске Републике, која је у смислу члана XX став 2, а у вези са чланом XXII став 3. депозитар Конвенције. [2] Поред тога, треба имати у виду да је за позитиван исход тог процеса потребно и испуњавање раније приказаних финансијских обавеза, односно једнократног новчаног давања приликом приступања.

Поред поступка пријема нових чланица, Конвенцијом је уређен и престанак чланства у Европској свемирској агенцији. Чланство у ЕСА може држави чланици престати на два начина. Прво, ако држава чланица не испуњава обавезе које проистичу из Конвенције Савет може, двотрећинском већином свих земаља, одлучити о престанку њеног чланства у организацији (члан XVIII Конвенције). Други случај представља добровољни излазак дотадашње државе чланице из Конвенције, а тиме и организације, с тим да у том случају правно дејство отказа Конвенције почиње протеком фискалне године која следи години у којој је нотификација о отказу дата. Члан XXIV који уређује ову материју прилично велику пажњу посвећује расправљању финансијских и имовинскоправних питања престанка чланства, дакако са тежиштем на заштити интереса ЕСА. [2]

Европска свемирска агенција у светлу међународног јавног права

Све човекове активности изван наше матичне планете регулисане су малим али ипак значајним корпусом прописа међународног јавног права који, узети заједно, чине међународно космичко право.

Положај Европске свемирске агенције као специјализоване, регионалне међународне организације је у том погледу посебан. Са једне стране, основни акт на којем се заснива њен правни субјективитет и капацитет је и сам мултилатерални уговор, док са друге, ЕСА потпада под општи режим међународног јавног права, укључујући и међународно космичко право.

Основни међународни уговор који регулише правни режим космичког простора – Уговор о начелима која уређују делатности држава на истраживању и искоришћавању свемира,⁶ укључујући Месец и друга небеска тела у две, кључне одредбе уређује и права и дужности међународних организација које обављају активности у свемиру. Члан VI Уговора о космосу предвиђа да одговорност за активности међународне организације у васионском простору, што укључује и Месец, те друга небеска тела, и придржавање тог уговора, сноси и сама дотична организација и државе које у њој учествују, а чланице су Уговора о космосу. Поред тога, чланом XIII истог уговора проширено је његово дејство и на све активности у свемиру, било да их државе уговорнице спроводе самостално или путем заједничке међународне, тј. међувладине организације. Поред тога, „практична питања” у вези са таквим активностима, према ставу 2. истог члана, треба решавати било са самом организацијом, било са партиципирајућим државама које су чланице Уговора.⁷ [12]

Нешто речитији у погледу опште сврхе међународних организација каква је ЕСА јесте Споразум о делатностима које државе изводе на Месецу и на другим небеским телима, који у члану 4. став 2, препоручује што ширу и дубљу међународну сарадњу држава у активностима у космосу путем међународних међувладиних ор-

⁶ С обзиром на то да се у литератури најчешће цитира као Уговор о космосу, и ми ћемо даље поштовати такву праксу.

⁷ Наша земља потписала је Уговор о космосу, али га није ратификовала.

ганизација. Члан 11. став 3. Споразума и међународним организацијама ускраћује могућност стицања својине над небеским телима.⁸ Чланом 16. проширена је његова примена и на међународне организације, а државе чланице Споразума које учествују у таквим организацијама обавезне су да предузму потребне кораке како би дотичне организације дале изјаве о поштовању Споразумом прописаног режима васионског простора. [12]

Споразум о спасавању астронаута, повратку астронаута и враћању предмета,⁹ такође, предвиђа примену и на међународне организације, под условом да оне прихвате права и обавезе које произлазе из њега, и да су већина њених чланица истовремено уговорнице овог споразума и Уговора о космосу. [13]

Поред поменутих споразума, у корпус најзначајнијих извора космичког права спада и Конвенција о регистровању објеката лансираних у космос¹⁰ која у члану VII, идентично Споразуму о спасавању, уређује питање свог важења у односу на међународне организације. [12]

У основи, исто важи и за Конвенцију о међународној обавези накнаде штете коју причине васионске летилице¹¹ (члан XXII). [12]

Према подацима Канцеларије Уједињених нација за космичке послове у Бечу, Европска свемирска агенција је, према стању међународних уговора на дан 1. јануар 2014. године, декларације о прихватању права и обавеза дала, у односу на Споразум о спасавању, Конвенцију о обавези накнаде штете и Конвенцију о регистровању. [13]

Закључак

Европска свемирска агенција основана је из практичних разлога. Имајући у виду величину људских, техничких и финансијских ресурса, потребних за предузимање било каквог подухвата у космичком простору, а желећи да одрже корак са пионирима свемирских истраживања, западноевропске земље дошле су на једини, за њих могући начин уласка у то елитно друштво – оснивање заједничке организације и удруживање напора и ресурса ради остваривања сопствених циљева.

Овим радом покушали смо да, у кратким цртама, представимо њено правно устројство и начин функционисања.

У међувремену, подаци пристигли са „Розете” и њеног модула умногоме су променили наша сазнања о кометама. [Више: 14]

⁸ Упор. Смирнов, М. С., *Проблем суверености у космосу*, Београд 1970. Библиотека Института за упоредно право, Збирка необјављених реферата под сигнатурним бројем 9845.

⁹ Овај споразум на снази је у односу на Републику Србију. Видети: Уредба о ратификацији Споразума о спасавању астронаута, повратку астронаута и враћању предмета избачених у ванатмосферски простор („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори и други споразуми”, број 21/1971).

¹⁰ Ова конвенција на снази је у односу на Републику Србију. Видети: Уредба о ратификацији Конвенције о регистровању објеката лансираних у космос („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 1/1979).

¹¹ И ова конвенција је на снази у односу на нашу земљу. Видети: Уредба о ратификацији Конвенције о међународној обавези накнаде штете причињене од стране васионских летилица („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 9/1977).

Литература

1. Račić, O.: *Osnovna načela kosmičkog prava*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd 1972.
2. „Convention for the establishment of a European Space Agency”, in: *ESA Convention and Council Rules of Procedure*, 7th edition, ESA Communications / ESTEC, Noordwijk 2010
3. http://www.space.com/24292-rosetta-spacecraft.html?cmpid=514630_20140901_30158806 [посећено: 23. новембар 2014. године]
4. www.esa.int [посећено: 1. мај 2014. године]
5. „ESA Council Rules of Procedure”, in: *ESA Convention and Council Rules of Procedure*, 7th edition, ESA Communications / ESTEC, Noordwijk 2010
6. *ESA Financial Regulations*, Regulations of the European Space Agency ESA/REG/005, Paris 2013
7. *ESA Procurement Regulations*, Regulations of the European Space Agency ESA/REG/001, rev 3, Paris 2012
8. *Security Regulations*, Regulations of the European Space Agency ESA/REG/004, Paris 2012
9. *Additional Arbitration Rules*, Regulations of the European Space Agency ESA/REG/006, Paris 2014
10. *General Clauses and Conditions for ESA Contracts*, Regulations of the European Space Agency ESA/REG/002, rev. 1, Paris 2013
11. *Rules on Information, Data and Intellectual Property*, ESA/C/CLV/Rules 5 (Final)
12. Đorđević, S.; Kreća, M.; Etinski, R.; Čukalović, I.; Ristić, M.: *Građa međunarodnog javnog prava*, knjiga druga, Dnevnik, Novi Sad 1989.
13. *Status of International Agreements relating to activities in outer space as at 1 January 2014*, Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Vienna 2014
14. <http://www.space.com/27697-rosetta-comet-landing-full-coverage.html> [посећено: 23. новембар 2014. године]